INGLIZ TILI DARSLARIDA ANIMATSION VIDEOLAR VA AUDIOMATERIALLARDAN FOYDALANISHNING LEKSIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDAGI O‘RNI

Mashrabjonova Zebiniso Abdumalik qizi
Namangan davlat pedagogika instituti, Xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili) yo‘nalishining 3-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: Dexkonova Guljaxon Axmadjonovna
Namangan davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy fanlar fakultetining xorijiy tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi
ORCID ID: *0009-0004-8254-6396 /* ***Email:*** *guljahondehkonova90@gmail.com*
Namangan,O‘zbekiston

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz tili darslarida animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanishning o‘quvchilar leksik kompetensiyasini rivojlantirishdagi didaktik va metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi xorijiy til ta’limida lug‘at boyligini samarali shakllantirish, yangi so‘zlarni kontekstda anglash va ularni nutqiy faoliyatda mustaqil qo‘llash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotda ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy o‘rganish, umumlashtirish hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanilgan. Animatsion videolarning vizual obrazlar orqali semantik bog‘lanishlarni shakllantirish, audiomateriallarning esa fonetik idrok, tinglab tushunish va so‘zlarni xotirada mustahkamlash imkoniyatlari asoslangan. Shuningdek, multimedia vositalarini dars jarayoniga integratsiyalashning bosqichlari va amaliy mezonlari ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari ingliz tili o‘qituvchilari uchun leksik kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik tavsiyalarni takomillashtirishda ahamiyatlidir.*

Kalit so‘zlar: *leksik kompetensiya, ingliz tili ta’limi, animatsion videolar, audiomateriallar, multimedia texnologiyalari, lug‘at boyligi, vizual idrok, tinglab tushunish, fonetik ko‘nikma, so‘z boyligini shakllantirish, kommunikativ yondashuv, raqamli ta’lim, interaktiv metodlar, kontekstual o‘rganish, mustaqil ta’lim.*

РОЛЬ АНИМАЦИОННЫХ ВИДЕО И АУДИОМАТЕРИАЛОВ В РАЗВИТИИ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: *В статье анализируются дидактические и методические возможности использования анимационных видеоматериалов и аудиоресурсов на уроках английского языка для развития лексической компетенции учащихся. Актуальность исследования обусловлена необходимостью эффективного*

формирования словарного запаса, понимания новых слов в контексте и их самостоятельного использования в речевой деятельности. В исследовании применены методы анализа научно-методической литературы, сравнительного изучения, обобщения и педагогического моделирования. Обоснованы возможности анимационных видеоматериалов в формировании смысловых связей посредством визуальных образов, а аудиоматериалов — в развитии фонетического восприятия, аудирования и закреплении лексических единиц в памяти. Разработаны этапы и практические критерии интеграции мультимедийных средств в учебный процесс. Полученные результаты имеют значение для совершенствования методических рекомендаций по развитию лексической компетенции учащихся.

Ключевые слова: *лексическая компетенция, обучение английскому языку, анимационные видео, аудиоматериалы, мультимедийные технологии, словарный запас, визуальное восприятие, аудирование, фонетические навыки, изучение лексики, коммуникативный подход, цифровое образование, интерактивные методы, контекстуальное обучение, самостоятельное обучение.*

THE ROLE OF ANIMATED VIDEOS AND AUDIO MATERIALS IN DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Abstract: *This article examines the didactic and methodological potential of using animated videos and audio materials to develop learners' lexical competence in English language lessons. The relevance of the study is determined by the need to improve vocabulary acquisition, contextual understanding of new words, and their independent use in communicative activities. The research employs literature analysis, comparative examination, synthesis, and pedagogical modelling. It explores how animated videos facilitate semantic associations through visual representations, while audio materials support phonetic perception, listening comprehension, and vocabulary retention. Particular attention is given to the systematic integration of multimedia resources into different stages of language instruction. The study also proposes practical criteria and methodological recommendations for selecting and applying audiovisual materials. The findings may contribute to improving English language teaching practices and strengthening learners' lexical competence.*

Keywords: *lexical competence, English language teaching, animated videos, audio materials, multimedia technologies, vocabulary acquisition, visual perception, listening comprehension, phonetic skills, vocabulary development, communicative approach, digital education, interactive methods, contextual learning, autonomous learning.*

Kirish: Bugungi globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda xorijiy tillarni o‘qitish tizimini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Xususan, ingliz tilining xalqaro muloqot, ilm-fan, ta’lim, iqtisodiyot va raqamli kommunikatsiya sohalaridagi mavqeyi ushbu tilni samarali o‘rgatish metodikasini doimiy ravishda rivojlantirib borishni taqozo etmoqda. Mazkur jarayonda o‘quvchilarning nafaqat grammatik bilimlarini, balki yetarli lug‘at boyligini shakllantirish, so‘zlarning ma’nosini nutqiy vaziyatlarda anglash va ulardan kommunikativ maqsadlarda foydalana olish qobiliyatini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Leksik kompetensiya xorijiy tilni egallashning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, u o‘quvchining so‘z va iboralarni bilishi, ularning ma’no xususiyatlarini farqlashi, talaffuzini o‘zlashtirishi, grammatik shakllarini anglashi hamda tegishli kommunikativ vaziyatlarda to‘g‘ri qo‘llay olishini qamrab oladi. Lug‘at boyligining yetarli darajada shakllanmaganligi o‘quvchining tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli leksik birliklarni o‘rgatish jarayonini faqat so‘zlarning tarjimasini yodlash bilan cheklash maqsadga muvofiq emas. Aksincha, so‘zning ma’nosi, talaffuzi, qo‘llanish doirasi va boshqa leksik birliklar bilan munosabatini birgalikda o‘rgatish zarur. An’anaviy ingliz tili mashg‘ulotlarida yangi so‘zlarni doskaga yozish, tarjimasini tushuntirish, lug‘at daftari bilan ishlash va takrorlash kabi usullar keng qo‘llaniladi.

Mazkur usullar muayyan pedagogik ahamiyatga ega bo‘lsa-da, barcha o‘quvchilarda so‘zlarni uzoq muddatli xotirada saqlash va ularni faol nutqda qo‘llash imkoniyatini bir xil darajada ta’minlamaydi. Ayniqsa, boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilarda diqqatning tez chalg‘ishi, abstrakt tushunchalarni anglashdagi qiyinchiliklar va yangi leksik birliklarni mustaqil kontekstda qo‘llashga doir muammolar kuzatilishi mumkin.

Shunday sharoitda animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish ta’lim jarayonini mazmunan boyituvchi, o‘quv materialini idrok etishni yengillashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Animatsion videolar yangi so‘zlarni tasvir, harakat, vaziyat va tovush bilan bog‘lash imkonini beradi. Audiomateriallar esa o‘quvchilarning so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilish, tovushlarni farqlash, urg‘u va intonatsiyani anglash hamda eshitilgan nutqni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu vositalarning o‘zaro uyg‘unligi leksik birliklarni bir necha sezgi kanallari orqali o‘zlashtirishga sharoit yaratadi. Natijada o‘quvchi yangi so‘zni faqat yozma shaklda emas, balki uning tovushli ifodasi, vizual obrazi va real nutqiy vaziyatdagi qo‘llanishi orqali ham anglaydi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta’lim muhitida multimedia vositalaridan foydalanish imkoniyatlari kengayib borayotgan bo‘lsa-da, ularni leksik kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan aniq metodik maqsadlar asosida tanlash va qo‘llash masalasi dolzarb bo‘lib qolmoqda. Har qanday video yoki audio materialning mavjudligi uning ta’limiy samaradorligini avtomatik ravishda

ta’minlamaydi. Bunda materialning o‘quvchilar yoshiga, til bilish darajasiga, mavzuga, leksik maqsadga va darsning muayyan bosqichiga mosligi muhim hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tili darslarida animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanishning leksik kompetensiyani rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda ulardan samarali foydalanishga yo‘naltirilgan metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun leksik kompetensiyaning mazmun-mohiyatini ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilish, animatsion videolar va audiomateriallarning didaktik xususiyatlarini aniqlash, ularning lug‘at boyligini shakllantirishdagi o‘zaro to‘ldiruvchi imkoniyatlarini o‘rganish, multimedia vositalaridan foydalanish bosqichlarini tizimlashtirish va dars jarayonida qo‘llashga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqish vazifalari belgilandi. Tadqiqot obyekti ingliz tilini o‘qitish jarayoni, tadqiqot predmeti esa mazkur jarayonda animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish orqali o‘quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasidir. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, tahlil va sintez, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatishlarga doir metodik yondashuvlarni umumlashtirish hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi animatsion videolar va audiomateriallarni leksik kompetensiyaning turli tarkibiy qismlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘zaro bog‘liq didaktik vositalar sifatida ko‘rib chiqish, ularni dars bosqichlari bo‘yicha tizimlashtirish hamda vizual, audial va kommunikativ faoliyatni birlashtiruvchi metodik yondashuvni taklif etishda namoyon bo‘ladi.

Asosiy qism: Leksik kompetensiyani rivojlantirish masalasi xorijiy tilni o‘qitish metodikasida muhim nazariy va amaliy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur tushuncha o‘quvchining muayyan tilga oid so‘z boyligiga ega bo‘lishi bilangina chegaralanmaydi. U leksik birliklarning shakli, ma’nosi, qo‘llanish xususiyatlari, birikuvchanligi va kommunikativ vazifasini anglashni ham nazarda tutadi. I.S.P.Nationning lug‘at o‘rgatish nazariyasiga oid tadqiqotlarida so‘z bilimining shakl, ma’no va qo‘llanish jihatlari o‘zaro bog‘liq holda qaraladi [1]. Bu yondashuv ingliz tili darslarida yangi so‘zlarni o‘rgatishda ularning faqat tarjimasini emas, balki talaffuzi, yozilishi, grammatik xususiyatlari va nutqdagi vazifasini ham e’tiborga olish zarurligini ko‘rsatadi. Masalan, o‘quvchilarga “apple” so‘zini o‘rgatishda uning o‘zbek tilidagi “olma” tarjimasini aytish bilan cheklanib qolish yetarli emas. So‘zning talaffuzi tinglatilishi, yozma shakli ko‘rsatilishi, olma tasviri namoyish etilishi va “I eat an apple” kabi sodda gap tarkibida qo‘llanishi maqsadga muvofiqdir. Bunda o‘quvchi leksik birlikning bir nechta xususiyatlarini o‘zaro bog‘langan holda o‘zlashtiradi. Xuddi shu jarayonni “animals”, “family”, “food”, “clothes”, “weather”, “transport” kabi mavzular doirasida ham tashkil etish mumkin.

Animatsion videolarning muhim pedagogik xususiyati shundaki, ular o‘quv materialini harakatlanuvchi tasvirlar, ranglar, tovushlar va muayyan voqealar ketma-

ketligi orqali ifodalaydi. Bunday taqdimot usuli ayniqsa, abstrakt tushunchalarni anglashda qiynaladigan yoki yangi so‘zlarni real vaziyat bilan bog‘lashga ehtiyoj sezadigan o‘quvchilar uchun qulaydir. Animatsion lavhalarda leksik birliklar ma’lum predmet, shaxs yoki harakat bilan bog‘langan holda beriladi. Masalan, “run”, “jump”, “swim”, “dance” fe’llari harakatni aks ettiruvchi animatsiyalar yordamida tushuntirilganda, ularning semantik mazmunini anglash osonlashadi.

Multimedia asosida ta’lim berishning nazariy asoslari R. Mayerning multimedia ta’limi nazariyasida izchil yoritilgan. Mazkur nazariyaga ko‘ra, inson axborotni vizual va verbal kanallar orqali qayta ishlaydi, har bir kanalning kognitiv imkoniyatlari cheklangan bo‘ladi. Shu sababli ta’lim materiallarini mazmunan muvofiqlashtirilgan tasvir va nutq orqali taqdim etish o‘quv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qilishi mumkin [2]. Ushbu nazariy qarash ingliz tili darslarida animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanishning ilmiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Biroq multimedia vositalaridan foydalanishda axborotning ortiqcha yuklanishiga yo‘l qo‘ymaslik lozim. Bir vaqtning o‘zida juda ko‘p yangi so‘zlar, tez almashuvchi tasvirlar, baland fon musiqasi va murakkab dialoglarni taqdim etish o‘quvchining asosiy leksik materialga e’tiborini susaytirishi mumkin. Shu sababli tanlangan videolarda maqsadli so‘zlar aniq ajralib turishi, tasvir va ovoz bir-birini to‘ldirishi, mazmun esa o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi kerak. Animatsion videolar orqali lug‘at boyligini shakllantirishda kontekstual o‘rganish tamoyili muhim o‘rin tutadi. Kontekstual yondashuvda so‘z alohida birlik sifatida emas, balki ma’lum vaziyat, voqea yoki nutqiy munosabat doirasida o‘rgatiladi. Masalan, “At the supermarket” mavzusidagi qisqa animatsion lavhada “buy”, “sell”, “price”, “basket”, “milk”, “bread” kabi so‘zlar xarid jarayoni bilan bog‘langan holda namoyish etiladi. O‘quvchi predmetlarning tasvirini ko‘rish bilan birga, ularning qanday vaziyatda ishlatilishini ham kuzatadi. Bu esa so‘zning semantik mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. M.Montero Perez audiovizual materiallar va ekrandagi yozuvlarning xorijiy tilni o‘zlashtirishga ta’sirini tahlil qilib, subtitr va boshqa matnli elementlarning o‘quvchilarning til materialini tushunishiga ta’sirini alohida ko‘rsatadi [3]. Ushbu tadqiqotdan kelib chiqib, ingliz tili darslarida animatsion videolarni dastlab inglizcha subtitrlar bilan, keyingi bosqichlarda esa subtitrsiz namoyish etish metodik jihatdan maqsadga muvofiq deb hisoblash mumkin. Bunda o‘quvchi avval so‘zning tovushli va yozma shaklini birgalikda idrok etadi, keyinchalik esa uni mustaqil ravishda eshitib anglashga harakat qiladi. Audiomateriallar leksik kompetensiyaning shakllanishida alohida ahamiyatga ega. Chunki xorijiy tilni bilish faqat so‘zning yozma shaklini tanish emas, balki uni eshitganda anglash va to‘g‘ri talaffuz qilishni ham talab etadi. Ingliz tilida ayrim tovushlarning o‘zbek tilidagi tovushlardan farq qilishi, urg‘u va intonatsiyaning o‘ziga xosligi o‘quvchilarda talaffuz bilan bog‘liq qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu jihatdan qisqa audioyozuvlar, so‘z talaffuzi namunalari, dialoglar, qo‘shiqlar va hikoyalar bilan ishlash samarali metodik imkoniyatlarni

yaratadi. Audiomateriallar yordamida o‘quvchilar yangi so‘zlarni eshitish, takrorlash, tovushlarni farqlash, gap tarkibida anglash va mustaqil qo‘llash jarayonlarini bosqichma-bosqich amalga oshiradilar. Masalan, “Daily routine” mavzusida “wake up”, “brush my teeth”, “have breakfast”, “go to school”, “do homework” kabi birikmalar audio shaklda taqdim etilishi mumkin. O‘quvchilar avval tinglaydilar, keyin so‘z va birikmalarni takrorlaydilar, so‘ngra ularni o‘z kundalik hayotlari bilan bog‘lab gaplar tuzadilar. Bunday mashg‘ulotlar lug‘at birliklarini passiv tanish darajasidan faol nutqiy qo‘llash darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

Y.Feng va S.Webb tomonidan olib borilgan tadqiqotda bir xil mazmundagi til materialining yozma, audio va audiovizual shakllarda taqdim etilishi natijasida tasodifiy lug‘at o‘zlashtirish jarayoni o‘rganilgan.

Tadqiqot natijalari turli axborot kanallari orqali berilgan materiallar yangi leksik birliklarni o‘zlashtirishga yordam berishi mumkinligini ko‘rsatgan [4]. Bu holat ingliz tili darslarida animatsion videolar va audiomateriallardan maqsadli foydalanishning metodik ahamiyatini kuchaytiradi. Animatsion video va audiomateriallarning o‘zaro integratsiyasi leksik birliklarni idrok etish, eslab qolish va qo‘llash jarayonlarini bir-biriga bog‘laydi. Video orqali o‘quvchi so‘zning ma’nosini tasvir va harakat asosida anglaydi, audio orqali uning tovushli shaklini o‘zlashtiradi, mashqlar orqali esa uni mustaqil nutqda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bunday yondashuvda ko‘rish va eshitish faoliyati alohida-alohida emas, balki yagona ta’limiy maqsadga yo‘naltirilgan holda tashkil etiladi. Audiovizual materiallar bilan ishlashning samaradorligi ularning mazmuni va taqdim etilish shakliga ham bog‘liq. Z. Wei va P. Nation tomonidan ko‘rib chiqilgan lug‘at o‘rganish strategiyalari hamda audiovizual materiallar bo‘yicha olib borilgan keyingi tadqiqotlar o‘quvchining leksik tajribasi, materialning murakkabligi va takrorlash soni muhim omillar ekanligini ko‘rsatadi [5].

Shu sababli barcha o‘quvchilar uchun bir xil tezlikdagi, bir xil davomiylikdagi va murakkablikdagi materiallardan foydalanish har doim ham maqsadga muvofiq bo‘lmaydi. 2022-yilda e’lon qilingan audiovizual materiallardagi ekrandagi matnlar bo‘yicha ilmiy sharhda subtitrlar, yozma izohlar, kalit so‘zlar va ularning taqdim etilish usullari leksik o‘zlashtirish bilan bog‘liq omillar sifatida tahlil qilingan. Unda o‘quvchining mavjud lug‘at boyligi, so‘zlarning takrorlanish chastotasi, videoni qayta ko‘rish soni va o‘qitish strategiyasi kabi omillarning ahamiyati ta’kidlangan [6].

Demak, videomateriallarni shunchaki namoyish qilish emas, balki ularni muayyan topshiriqlar bilan birgalikda tashkil etish talab etiladi. Mazkur ilmiy qarashlarni tasdiqlovchi keyingi meta-tahlillar ham audiovizual materiallarning til o‘rganishga ijobiy hissasini ko‘rsatadi. Xususan, 2026-yilda e’lon qilingan 56 ta tajriba va 1954 nafar ishtirokchini qamrab olgan meta-tahlilda ta’limiy videolar ko‘ngilochar videolarga nisbatan yuqoriroq o‘quv natijalari bilan bog‘liqligi qayd etilgan [7].

Animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish metodikasi darsning uchta asosiy bosqichiga muvofiq tashkil etilishi mumkin: tayyorgarlik, bevosita idrok etish va

mustahkamlash. Tayyorgarlik bosqichida o‘qituvchi dars mavzusiga mos leksik birliklarni belgilaydi, videoning mazmunini tahlil qiladi va o‘quvchilar uchun zarur bo‘lgan tayanch so‘zlarni tanlaydi. Bu bosqichda rasmli kartochkalar, savol-javoblar va qisqa lug‘aviy mashqlardan foydalanish mumkin.

Bevosita idrok etish bosqichida tanlangan animatsion video yoki audioyozuv o‘quvchilarga taqdim etiladi. Dastlab material umumiy mazmunni anglash maqsadida namoyish etiladi. Keyingi takroriy namoyishda esa o‘quvchilar muayyan so‘zlar, iboralar, talaffuz va ularning kontekstdagi ma’nosiga e’tibor qaratadilar. Zarur hollarda videoni qismlarga ajratish, muhim lavhalarni to‘xtatish va o‘quvchilarga yo‘naltiruvchi savollar berish mumkin. Leksik kompetensiyani rivojlantirishda animatsion videolardan foydalanishning muhim shartlaridan biri materialni o‘quvchilarning yosh va til darajasiga moslashtirishdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun qisqa, sodda syujetli, rang-barang va aniq talaffuzga ega animatsiyalar tanlanishi maqsadga muvofiq. Yuqori sinf o‘quvchilari uchun esa dialoglar, kundalik hayotga oid vaziyatlar, qisqa hikoyalar va mavzuli videolardan foydalanish mumkin. Bunda materialning davomiyligi, leksik birliklar soni, talaffuz tezligi va mazmuniy murakkabligi hisobga olinishi zarur.

Quyidagi jadvalda animatsion videolar va audiomateriallarning leksik kompetensiyaning turli tarkibiy qismlarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari umumlashtirilgan.

1-jadval. Animatsion videolar va audiomateriallarning leksik kompetensiyani rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari

Didaktik vosita	Asosiy vazifasi	Rivojlantiriladigan ko‘nikma	Namunaviy topshiriq
Animatsion videolar	So‘z ma’nosini vizual obraz orqali ochib berish	Semantik anglash	Tasvirga mos so‘zni topish
Inglizcha subtitrli videolar	So‘zning tovushli va yozma shaklini bog‘lash	So‘zni tanish va farqlash	Eshitilgan so‘zni ekrandan aniqlash
Qisqa audioyozuvlar	Talaffuz va tovushlarni farqlash	Fonetik idrok	Tinglash va takrorlash
Audio-dialoglar	So‘zlarni nutqiy vaziyatda o‘rgatish	Kontekstual tushunish	Dialogdagi tushirib qoldirilgan so‘zni topish

Inglizcha qo‘shiqlar	Ritm va takrorlash orqali leksik birliklarni mustahkamlash	Eslab qolish	Qo‘shiqdagi kalit so‘zlarni aniqlash
Audiohikoyalar	Yangi so‘zlarni mazmuniy ketma-ketlikda o‘zlashtirish	Tinglab tushunish	Hikoya asosida savollarga javob berish
Video va audio uyg‘unligi	Bir nechta axborot kanalini birlashtirish	Kompleks leksik kompetensiya	Ko‘rilgan va tinglangan material asosida hikoya tuzish

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, har bir multimedia vositasi o‘ziga xos didaktik vazifani bajaradi. Shu sababli dars jarayonida ularni bir-birining o‘rnini bosuvchi vositalar sifatida emas, balki yagona pedagogik maqsadni amalga oshiruvchi o‘zaro to‘ldiruvchi manbalar sifatida qo‘llash lozim. Masalan, animatsion video yangi so‘zlarning ma’nosini tushuntirishga xizmat qilsa, audiomateriallar ularning talaffuzi va eshitish orqali anglanishini mustahkamlaydi. Keyingi kommunikativ mashqlar esa o‘zlashtirilgan leksik birliklardan mustaqil foydalanish imkonini beradi.

Mustahkamlash bosqichida yangi o‘rganilgan leksik birliklar turli kommunikativ topshiriqlar orqali faol qo‘llanadi. Bunda so‘zlarni tasvir bilan moslashtirish, eshitilgan so‘zlarni yozish, gaplarni to‘ldirish, dialog tuzish, rasm asosida hikoya yaratish va kichik rolli o‘yinlarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Muhimi, o‘quvchi yangi so‘zlarni faqat tanish darajasida emas, balki mustaqil nutqiy faoliyatda qo‘llash darajasiga olib chiqilishi kerak.

Mazkur jarayonni quyidagi metodik ketma-ketlik asosida tashkil etish taklif etiladi. Jadvalda aks ettirilgan metodik ketma-ketlik multimedia vositalarini tasodifiy qo‘llashdan farqli ravishda, aniq ta’limiy maqsadga yo‘naltirilgan tizimni ifodalaydi. Ayniqsa, kommunikativ qo‘llash bosqichi muhim ahamiyatga ega, chunki leksik kompetensiyaning rivojlanishi o‘quvchining yangi so‘zlardan real yoki modellashtirilgan nutqiy vaziyatlarda foydalana olishida namoyon bo‘ladi.

Masalan, “My favourite animals” mavzusini o‘rganishda o‘qituvchi hayvonlar ishtirok etgan qisqa animatsion videodan foydalanishi mumkin. Dastlab “lion”, “elephant”, “monkey”, “giraffe”, “rabbit” kabi so‘zlar videodagi obrazlar bilan bog‘lanadi. Keyin ushbu so‘zlarning talaffuzi audioyozuv orqali tinglatiladi va o‘quvchilar tomonidan takrorlanadi. Shundan so‘ng “Where does the lion live?”, “What does the monkey eat?” kabi sodda savollar beriladi. Yakunda o‘quvchilar o‘zlari yoqtirgan hayvon haqida bir necha gapdan iborat kichik taqdimot tayyorlaydilar. Bu

jarayonda ko‘rish, eshitish, tushunish va gapirish faoliyatlari yagona leksik maqsadga xizmat qiladi.

2-jadval. Animatsion videolar va audiomateriallar asosida leksik kompetensiyani rivojlantirish bosqichlari

Bosqich	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi faoliyati	Kutiladigan ta’limiy natija
1. Tayyorgarlik	Mavzuga mos video, audio va kalit so‘zlarni tanlaydi	Mavzu yuzasidan dastlabki bilimlarini faollashtiradi	Yangi materialni qabul qilishga tayyorgarlik
2. Birlamchi idrok	Animatsion videoni umumiy mazmun asosida namoyish etadi	Tasvir va voqealarni kuzatadi, mazmunni anglaydi	Mavzuga oid umumiy tushuncha shakllanadi
3. Leksik tahlil	Maqsadli so‘zlarni ajratadi, izohlaydi va audio shaklda taqdim etadi	So‘zlarni tinglaydi, talaffuz qiladi va ma’nosini aniqlaydi	So‘zning shakli va ma’nosi o‘zlashtiriladi
4. Mustahkamlash	Interaktiv va takroriy mashqlar tashkil etadi	So‘zlarni moslashtiradi, gaplarni to‘ldiradi va takrorlaydi	Leksik birliklar xotirada mustahkamlanadi
5. Kommunikativ qo‘llash	Dialog, rolli o‘yin va hikoya tuzish topshiriqlarini beradi	Yangi so‘zlardan mustaqil nutqda foydalanadi	Faol leksik kompetensiya rivojlanadi
6. Baholash va refleksiya	O‘zlashtirishni topshiriqlar orqali baholaydi	O‘z bilimini tahlil qiladi va xatolarini tuzatadi	Leksik bilim darajasi aniqlanadi

Audiomateriallardan foydalanishda takrorlashning ilmiy-metodik ahamiyatini ham e’tiborga olish zarur. Yangi so‘zlarni bir marta eshitish ularning uzoq muddatli xotirada saqlanishi uchun yetarli bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli so‘zlarni turli vaqt oralig‘ida qayta tinglash, ularni boshqa gaplar tarkibida uchratish va mustaqil qo‘llashga yo‘naltirilgan mashqlar tashkil etish lozim. Takrorlash jarayoni mexanik ravishda emas, balki mazmunli va faoliyatga asoslangan holda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Bunda audioyozuvlar asosida quyidagi mashq turlaridan foydalanish mumkin: eshitilgan so‘zlarni rasmlar bilan moslashtirish, talaffuzdagi farqlarni aniqlash, audio

matndagi tushirib qoldirilgan so‘zlarni to‘ldirish, eshitilgan gaplarni ketma-ket joylashtirish va dialogni davom ettirish. Ushbu topshiriqlar o‘quvchining tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirish bilan birga, yangi leksik birliklarni faol lug‘at tarkibiga kiritishga ham yordam beradi.

Animatsion videolar va audiomateriallarning yana bir muhim jihati o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish imkoniyatidir. An’anaviy lug‘at mashqlarida ayrim o‘quvchilar yangi so‘zlarni yodlashni bir xildagi faoliyat sifatida qabul qilishi mumkin. Multimedia vositalari esa o‘quv materialiga voqeabandlik, emotsional ta’sir va interaktivlik elementlarini olib kiradi. Biroq qiziqarli shakl ta’limiy mazmunning o‘rnini egallamasligi lozim. Videoning asosiy maqsadi o‘quvchini shunchaki tomoshaga jalb qilish emas, balki muayyan til birliklarini ongli ravishda o‘zlashtirishga yo‘naltirishdan iborat bo‘lishi kerak.

Mazkur vositalardan foydalanishda differensial yondashuv ham muhim hisoblanadi. Til darajasi yuqoriroq bo‘lgan o‘quvchilarga videodagi yangi so‘zlarni mustaqil aniqlash, ularni sinonimlari bilan taqqoslash yoki mazmun asosida hikoya tuzish topshiriqlari berilishi mumkin. Til o‘zlashtirishda qiynalayotgan o‘quvchilar uchun esa qisqa videolar, sekinlashtirilgan audioyozuvlar, rasmli lug‘atlar va tayanch iboralardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga yordam beradi.

Shuningdek, o‘qituvchi mualliflik huquqi talablariga rioya qilishi, ta’limiy maqsadga mos va ishonchli manbalardan foydalanishi kerak. Internetdagi har qanday videoni darsga olib kirish to‘g‘ri yondashuv hisoblanmaydi. Material oldindan ko‘rib chiqilishi, undagi yangi so‘zlar aniqlanishi va ularning darsdagi topshiriqlar bilan bog‘liqligi belgilanishi zarur.

Leksik kompetensiyani baholashda ham faqat yangi so‘zlarning tarjimasini bilish darajasiga tayanish yetarli emas. O‘quvchining so‘zni eshitganda tanishi, to‘g‘ri talaffuz qilishi, ma’nosini kontekstda anglashi va nutqiy vaziyatda mustaqil qo‘llashi ham baholanishi lozim. Shu maqsadda diagnostik topshiriqlar, og‘zaki savol-javoblar, rasm asosida hikoya tuzish, audio asosida testlar va leksik diktantlardan foydalanish mumkin.

Baholash jarayonida quyidagi mezonlarni ajratish maqsadga muvofiq: leksik birliklarni tanish va eslab qolish, ularning ma’nosini kontekstda tushunish, talaffuzning aniqligi, so‘zlarni grammatik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash hamda mustaqil nutqiy faoliyatda foydalanish. Bu mezonlar o‘quvchining lug‘at boyligi qay darajada shakllanganini kompleks tarzda aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot doirasida taklif etilayotgan metodik yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish darsning barcha bosqichlarida maqsadli tashkil etilishi mumkin. Bunda o‘qituvchi darsning leksik maqsadini oldindan belgilaydi, unga mos multimedia vositalarini tanlaydi, o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi va yakunda o‘zlashtirilgan so‘zlarni

kommunikativ topshiriqlar orqali mustahkamlaydi. Shu bilan birga, multimedia vositalaridan foydalanishning ayrim cheklovlarini ham e’tiborga olish lozim. Xususan, texnik jihozlarning yetishmasligi, internet tezligining pastligi, audioyozuv sifati, ayrim o‘quvchilarning individual idrok xususiyatlari va ekran qarshisida uzoq vaqt qolish bilan bog‘liq holatlar ta’lim samaradorligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun videolarni oldindan yuklab olish, qisqa audioyozuvlardan foydalanish, an’anaviy didaktik materiallar bilan uyg‘unlashtirish va ekran faoliyatini me’yorlash tavsiya etiladi.

Demak, animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish leksik kompetensiyani rivojlantirishda ko‘p qirrali pedagogik imkoniyatlarga ega. Ularning samaradorligi texnologiyaning o‘ziga emas, balki uni qanday metodik maqsad asosida, qaysi bosqichda va qanday topshiriqlar bilan qo‘llashga bog‘liq. Shuning uchun multimedia vositalari o‘qituvchining pedagogik faoliyatini almashtiruvchi emas, balki uni mazmunan boyituvchi va o‘quvchilarning mustaqil til o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiruvchi didaktik resurs sifatida baholanishi lozim.

Xulosa: Ingliz tili darslarida animatsion videolar va audiomateriallardan foydalanish o‘quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Olib borilgan nazariy-metodik tahlil shuni ko‘rsatadiki, yangi leksik birliklarni vizual obrazlar, tovushlar va kommunikativ vaziyatlar bilan bog‘liq holda taqdim etish ularning mazmunini anglash, talaffuzini o‘zlashtirish va nutqiy faoliyatda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi.

Birinchidan, leksik kompetensiya so‘zlarning tarjimasini bilish bilangina cheklanmay, ularning fonetik, semantik va funksional xususiyatlarini o‘zlashtirishni ham qamrab oladi. Shu sababli lug‘at o‘rgatish jarayonida ko‘p komponentli metodik yondashuvdan foydalanish zarur.

Ikkinchidan, animatsion videolar yangi so‘zlarning ma’nosini vizual obrazlar, harakatlar va voqealar orqali tushuntirish imkonini beradi. Audiomateriallar esa so‘zlarning talaffuzi, tovush tarkibi, urg‘u va intonatsiyasini o‘zlashtirish hamda tinglab tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu vositalarning uyg‘unligi leksik materialni turli idrok kanallari orqali o‘zlashtirish uchun sharoit yaratadi.

Uchinchidan, multimedia vositalaridan foydalanish muayyan metodik ketma-ketlik asosida tashkil etilishi lozim. Bunda tayyorgarlik, birlamchi idrok, leksik tahlil, mustahkamlash, kommunikativ qo‘llash va baholash bosqichlarining izchil amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchidan, animatsion video va audiomateriallarni tanlashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, til bilish darajasi, o‘quv dasturining mazmuni, leksik maqsad va materialning texnik sifati hisobga olinishi kerak. Ta’limiy materiallarning haddan tashqari murakkab yoki mazmunan ortiqcha bo‘lishi o‘quvchilarning asosiy leksik birliklarga e’tiborini kamaytirishi mumkin.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, ingliz tili o‘qituvchilariga har bir yangi mavzu uchun maqsadli animatsion va audio materiallar to‘plamini shakllantirish, videolar bilan ishlashda inglizcha subtitrlardan bosqichma-bosqich foydalanish, tinglash va takrorlash mashqlarini kommunikativ topshiriqlar bilan uyg‘unlashtirish, yangi so‘zlarni dars davomida bir necha marta turli kontekstlarda qo‘llash tavsiya etiladi. Shuningdek, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda differensial topshiriqlar ishlab chiqish va multimedia vositalaridan foydalanish natijalarini muntazam baholab borish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, animatsion videolar va audiomateriallarning maqsadli integratsiyasi ingliz tilini o‘qitish jarayonini mazmunan boyitish, o‘quvchilarning lug‘at boyligini rivojlantirish va kommunikativ faoliyatga tayyorligini oshirish uchun metodik asos yaratadi. Kelgusida ushbu yondashuvning samaradorligini turli yosh guruhlari va til bilish darajalarida tajriba-sinov ishlari orqali aniqlash istiqbolli ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 624 p.
2. Montero Perez M. Second or foreign language learning through watching audio-visual input and the role of on-screen text // Language Teaching. – 2022. https://doi.org/10.1017/S0261444821000501.
3. Feng Y., Webb S. Learning Vocabulary through Reading, Listening, and Viewing: Which Mode of Input Is Most Effective? // Studies in Second Language Acquisition. – 2020. – Vol. 42. – № 3. – P. 499–523. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0272263119000494.
4. Wei R., Fan L. On-Screen Texts in Audiovisual Input for L2 Vocabulary Learning: A Review // Frontiers in Psychology. – 2022. – Vol. 13. – Article 904523. – DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.904523.
5. Kurokawa S., Hein A.M., Uchihara T. Incidental Vocabulary Acquisition Through Captioned Viewing: A Meta-Analysis // Language Learning. – 2025. – Vol. 75. – № 4. – P. 939–987. – DOI: https://doi.org/10.1111/lang.12697.
6. Sutton D., Webb S. The Effects of Audiovisual Input on Second Language Learning: A Meta-Analysis // Studies in Second Language Acquisition. – 2026. https://doi.org/10.1017/S0272263126101612.
7. Feng Y., Webb S. Learning Vocabulary in Another Language through Different Modes of Input // Studies in Second Language Acquisition. – 2019. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0272263119000494.
8. Dehqanova, G. A., & Polvanova, M. F. (2022). National-cultural specificity of phraseological units in english and uzbek languages. *research and education*, *1*(4).